

Benkő Timea

Olvasmányrendek és az egyházi év

A Német Evangélikus Egyház perikoparendje
és a római katolikus olvasmányrend
(Ordo Lectionum Missæ)

A perikoparend, olvasmányrend, kifejezések hallatán a legtöbb protestáns teológus és lelkész természetesen az evangélikus istentiszteleti gyakorlatból ismert olvasmányrendre gondol. Jelen tanulmányt is az evangélikus perikoparendet érintő aktuális esemény ihlette. A Német Evangélikus Egyház különböző fórumain évek óta vita tárgyát képezi a jelenleg érvényben lévő perikoparend. Sokan úgy vélik, hogy ez gond nélkül alkalmazható az igerhirdetési szolgálatban. Mások – rámutatva annak hiányosságaira – a perikoparend reformjának szükségességét hangsúlyozzák. A Német Evangélikus Egyház Liturgikus Konferenciája egy évvel ezelőtt elhatározta, hogy kidolgozzák a perikoparend revíziójának tervét, illetve elkészítenek egy új perikoparend-javaslatot. A bizottság tagjai nehéz feladat előtt állnak, hiszen nem hagyhatják figyelmen kívül az elmúlt évtizedekben a római katolikus, az anglikán, az amerikai és a skandináv lutheránus egyház radikális olvasmányrend-reformjait. Tulajdonképpen három lehetséges megoldás merül fel.

Elsőként: megmaradhatnak annál a lehetőségnél, hogy az aktuális német evangélikus perikoparendet módosítják (néhány textust kihagynak, és másokat felvesznek), de a rend szerkezetét és vele együtt az egyházi év eddigi felosztását megőrzik.

Második lehetőségként átvehetnek egy már meglévő, hiányosságai ellenére kedvelt olvasmányrendet,¹ ami többnyire az egyházi év felosztásának megváltoztatását is jelentené. Egy ilyen perikoparend egy szélesebb körben, több felekezet istentiszteleti gyakorlatában használt ökumenikus olvasmányrendet jelentene.

Harmadik megoldás lehetne egy teljesen új olvasmányrend megszerkesztése, amely feloldaná a jelenlegi olvasmányrend szerkezetében, elvi felépítésében megmutatkozó hiányosságokat. Ez azonban szakítana bizonyos mértékig az evangélikus hagyománnyal.

¹ Ebben az esetben, mint a két legjelentősebb, legtöbb egyház által átvett rend főként a római katolikus *Ordo Lectionum Missæ* (1969), vagy az ezen alapuló, az amerikai lutheránus egyház által kidolgozott és több egyház által átvett *Revised Common Lectionary* (1992) jöhet szóba.

A szerkesztőbizottság tagjainak munkáját a közvéleménykutatás is segíti, amelyet – a Német Evangélikus Egyház (EKD) és a Német Egyesített Evangélikus-Lutheránus Egyház (VELKD) megbízásából – a VELKD Liturgikai Intézete, valamint a Lipcsei Egyetem végezne el lelkészek, hitoktatók és kántorok körében. A kérdőívek elemzésével több kérdésre keresnek választ. Egyrészt azt szeretnék világosan látni, hogy miként használják a gyakorlatban az istentiszteleteken a jelenlegi perikoparendet és milyen nehézségekkel találkozhatnak a lelkészek a perikoparend szerint felépített istentiszteletek előkészítésekor. A kérdőívek összeállítói azt is meg szeretnék tudni, hogy a megkérdezettek hányad része tartaná szükségesnek a perikoparend revízióját, és egy esetleges revízió milyen formáját tartaná leginkább ésszerűnek.² Mivel az erdélyi magyar ajkú evangélikusok, olykor református lelkésztestvéreik is éppen a német evangélikus perikoparend alapján prédikálnak az istentiszteleteken, talán nem egészen érdektelen a perikoparend kialakulásának, az evangélikus és katolikus olvasmányrendek, mint a jelenlegi két legelterjedtebb perikoparend típus történetének és szerkezetének rövid áttekintése.

Az istentisztelet egyik központi eleme az igeolvasás. A keresztény egyházak istentiszteleti gyakorlatában évszázadok óta különböző alapelvekre épülő olvasmányrendek szabályozzák, hogy mi kerüljön az istentiszteleten a Szentírásból felolvasásra, és milyen bibliai részekről szóljon az igehirdetés. Ezeket, a Szentírásból kiemelt felolvasandó és/vagy magyarázandó részeket nevezzük perikopáknak. Az egymást követő (vasárnapi, ünnepi, hétköznapi) istentiszteletek perikopáinak előre rögzített rendjét pedig olvasmányrendeknek, perikoparendnek nevezzük. Vannak hivatalos, egy adott egyház istentiszteleti életére nézve többé-kevésbé kötelező érvényű olvasmányrendek, de lehetnek egy-egy lelkész által saját istentiszteleti használatra szerkesztett, igehirdetési tervet magában foglaló olvasmányrendek is. Az olvasmányrend perikopáinak kiválasztására és rendezésére három szerkesztési elv áll rendelkezésre. A *lectio continua* (folyamatos olvasás) elve szerint a teljes Szentírás vagy annak egy-egy könyve kerül folyamatosan, kihagyások nélkül felolvasásra. A *lectio semicontinua* (megközelítően folyamatos olvasás) elve azt jelenti, hogy a Szentírást vagy annak egy-egy könyvét ugyan folyamatosan olvassák fel, de egyes fejezeteket, részeket kihagynak. A harmadik szerkesztési elv a *lectio selecta* (szelektív olvasás) elve, mellyel tetszés szerint, vagy bizonyos kritériumokhoz igazodva (egyházi év, tematika stb.) folytonosság nélkül kiragadnak a Szentírásból bizonyos szövegrészeket.³ A kiválasztás (kivágás, perikopa) és összeillesztés (rendezés) által jön létre egy-egy

² A közvélemény kutatás leírását és az egyes kérdőíveket ld.: <http://www.uni-leipzig.de/~prtheol/relsoz/perikopen/index.htm> (megnyitva 2010. márc. 21.)

³ Kunze, Gerhard: Die Lesungen. In: *Leiturgia. Handbuch des evangelischen Gottesdienstes. Band II. Gestalt und Formen des Evangelischen Gottesdienstes. I. Der Hauptgottesdienst*. Johannes Stauda-Verlag, Kassel 1955, 87–180 (itt 129–135.).

olvasmányrend. (Ennek az a célja, hogy feltárja az Ige gazdagságát az istentiszteletet ünneplő hívek előtt.)

1. Az olvasmányrendek rövid történeti áttekintése a 20. századi liturgiai reformokig

Az istentiszteleten felolvasandó olvasmányok száma hosszú ideig változó volt. Egy-egy istentiszteleti alkalmon akár négy vagy öt olvasmányt is felolvastak. Ezek az olvasmányok az ünnepekhez igazodó tematikus perikopákból álltak, és pedig az év ünnepek által meghatározott részében. Az ünnepek közé eső időszakban Nagy Gergely pápa koráig többé-kevésbé szabadon választható textusokból olvastak fel. Ezeket a *lectio semicontinua* elve alapján válogattak ki.⁴ A 9. századra elfogadottá vált egy évenként ismétlődő, két olvasmányból – evangéliumból és epistolából – álló olvasmányrend. Az ún. *óegyházi perikopák* (evangélium- és epistolaszorozat) eredete a 6. századig nyúlik vissza, az ünnepnapok olvasmányairól pedig már jóval korábbról vannak tudósítások.⁵ A két olvasmánysorozat azonban egymástól teljesen függetlenül alakult ki. Az *evangéliumi olvasmányok* rendje Róma város liturgikus hagyományából, az *epistolák rendje* azonban a gallikán liturgikus hagyományból ered, és csupán Nagy Károly frank liturgiareformja idején illesztették egymás mellé az ún. Karoling olvasmányrendben, amely a későbbi középkori olvasmányrend elődje volt.⁶ A római egyházban V. Pius pápa idején, 1570-ben véghezvitt liturgiareform egy egységes, az óegyházi rendtől valamelyest eltérő olvasmányrendet rögzített, mely a következő 400 évben a II. Vatikáni Zsinatig érvényben volt a római katolikus istentiszteleti gyakorlatban.⁷

A reformáció idején a középkori egyház perikoparendjének tarthatósága is kérdésessé vált a protestánsok megítélésében. Kálvin elzárkózott a római egyházban használt perikoparend és az egyházi év szigorú követésétől, rendszerint *lectio continua* szerint prédikált. Ez azonban nem jelentette azt, hogy teljesen értelmetlennek tartott volna általában mindenféle olvasmányrendet, és az önkényes alkalmi textusválasztást szorgalmazta volna, hiszen

⁴ Bieritz, K.-H.: Auf dass die Stimme Gottes nicht vertsumme... Perikopenordnung in postmoderner Zeit. In: *Perikopenordnung in der Diskussion. Arbeitsstelle Gottesdienst*, 2004 (18)/2, 4–25 (itt 9.; a továbbiakban: Bieritz, K. H. 2004 (18)/2).

⁵ Kunze, Gerhard: *i. m.* 135–145.

⁶ Bloth, Peter C.: Die Perikopen. In: Schmidt-Lauber, Hans-Christoph – Meyer-Blanck, Michael – Bieritz, Karl-Heinrich (szerk.): *Handbuch der Liturgik. Liturgiewissenschaft in Theologie und Praxis der Kirche*. 3. bővített és átdolgozott kiadás. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2003, 720–730. (itt 721–722.).

⁷ Kalb, Friedrich: *Grundriss der Liturgik. Eine Einführung in die Geschichte, Grundsätze und Ordnungen des lutherischen Gottesdienstes*. (2. átdolgozott kiadás.). Evangelischer Presseverband für Bayern, München 1985, 130.

ünnepeken ő maga is egy ünnepi textusgyűjtemény alapján prédikált.⁸ Másrészt, ha abból indulunk ki, hogy a *lectio continua* módszere tulajdonképpen olvasmányrendek és igehirdetési tervek összeállításának egyik elve, akkor azt mondhatjuk, hogy Kálvin a *lectio continua* elve szerint alkotott magának saját használatra egy olvasmányrendet. Ez tulajdonképpen igehirdetési terv volt, mely leginkább abban különbözik a hagyományosan értelmezett perikoparendtől, hogy az olvasmányok nem térnek vissza benne éves vagy többéves ritmusban. Prédikátori hivatalának kezdetétől Zwingli is a Szentírás folyamatos olvasásának elvét követve prédikált, és istentiszteleti rendtartásában nem jelölt meg az igehirdetési alapige mellett több olvasmányt.⁹

Luther bírálta ugyan az óegyházi perikoparendet (hol egészében, hol annak egyes részeit), mégis megtartotta a régi olvasmányokat. A *Deutsche Messe* előszavában a perikoparend megtartását így indokolta:

„Az ünnepeknek, illetve vasárnapoknak meghagyjuk a szokásos epistolákat és evangéliumokat... Hogy pedig az epistolákat és evangéliumokat eddigi szokás szerint, az évnek időszakaihoz mért sorrendben tartjuk meg, annak az az oka, hogy ebben az eljárásban semmi különös kivetnivalót nem találunk. Wittenbergben ez idő szerint így járnak el, lévén itt sokan olyanok, akiknek prédikálni kell tanulniok olyan helyeken, amelyeken az epistolák és evangéliumok ezen sorrendje még szokásban van s talán szokásban is marad. Miután ezeknek ezáltal hasznára lehetünk s jó szolgálatot tehetünk, a magunk kára nélkül, a dolgot így hagyjuk. Ezzel azonban nem helytelenítjük azt, ha egyesek talán az evangélisták könyveit veszik sorra.”¹⁰

Luther különösen az olvasmányok közötti diszharmónia, az epistola és evangélium tartalma közötti összhang hiánya ellen emelt szót. Az átörökített olvasmányrend textusait egyben igehirdetési alapigeként kezelte, tehát nem csak az oltárnál való lekiószzerű felolvasásra szánta. Bár az evangélium és epistola ígét minden istentiszteleten felolvasták, Luther azt is meghatározta, hogy ezek közül melyik istentiszteleten milyen textusról szóljon az igehirdetés: vasárnapi és ünnepnap kora reggeli istentiszteleten a megszábotott epistoláról, a főistentiszteleten az evangéliumról, a délutáni istentiszteleten (vesperán) ószövetségi ígéről prédikált.¹¹ Ezt a példát követve a lutheránus liturgikus hagyományban évszázadokon keresztül az olvasmányok közül az

⁸ Fekete Csaba: Kálvin és a perikoparend. In: *Magyar Egyházzene XVI* (2008/2009)/3, 349–358. (itt 352–353.).

⁹ Kunze, Gerhard: *i. m.* 160–161. Ehrensprenger, Alfred: *Die Lesungen-Perikopen, Bahnlesung, Lectio continua*. http://www.liturgiekommission.ch/Orientierung/II_G_03_Lesungen.pdf. 1–14. (itt 6.; megnyitva 2009. okt. 10.)

¹⁰ Luther Márton: A német mise s az istentisztelet rendje (1526). In: Paulik János: *Dr. Luther Márton egyházszervező iratai*. IV. Wigand F. Könyvnyomdája, Pozsony 1908, 433–488. (itt 448–449.).

¹¹ Uo.

evangéliumot magyarázták a főistentiszteleten,¹² s ennek köszönhetően az evangélium az epistolához viszonyítva hangsúlyosabb szerepet kapott: meghatározta a vasárnap tematikus jellegét, beépült a népi kegyességbe és a kulturális hagyományba [egyaránt](evangélikus kantáták). Ennek eredményeként az idők folyamán az evangéliumot csak a szószékről, prédikációs alapigeként olvasták fel, s ezzel az oltárnál felolvasásra kerülő olvasmányok száma lecsökkent egy olvasmányra (episztola).¹³

A pietizmus és a felvilágosodás idejétől a liturgiai reformokhoz az olvasmányrendek reformja is társult.¹⁴ A reformok háttérében többek között az a szándék húzódott meg, hogy az addigi évenként ismétlődő olvasmányrend helyett egy olyan perikoparendet alakítsanak ki, melyet követve nem kell az olvasmányrend szerint prédikáló lelkészeknek minden évben ugyanarról a bibliai textusról (evangélium) ígét hirdetniük. Az első jelentős, szándéka szerint a teljes lutheranizmusra érvényes olvasmányrend 1953/58-ban jelent meg.

2. A jelenkori evangélikus és katolikus olvasmányrendek

2.1. A Német Evangélikus Egyház perikoparendje

1953-ban megjelent Német Evangélikus Liturgikai Bizottság által szerkesztett epistolai és evangéliumi olvasmányokat tartalmazó olvasmányrend.¹⁵ 1958-ban kiadták a prédikációs alapigéket tartalmazó perikoparendet is.¹⁶ E kettő valójában szorosan összefügg egymással, hiszen a prédikációs alapigék rendjének I. és II. sorozatában az epistolai és evangéliumi igék sorozatát vették fel. Ezzel egyedülálló perikoparendet alakítottak ki, amely valójában két rendet tartalmaz: a tulajdonképpeni olvasmányok (epistola és evangélium) egyéves körforgásban ismétlődő rendjét, és az ígéhirdetési alapigék hat éves ciklusban ismétlődő rendjét. A perikoparend I. sorozatát alkották az epistolai igék, míg a II. sorozatát az evangéliumi textusok. Az egyházi év rendje szerint az evangéliumot és epistolát minden istentiszteleten felolvassák az olvasmányok rendjén, de ezekről az igékről csak minden hatodik évben prédikálnak, amikor is sorra kerül az I., illetve II. ígéhirdetési

¹² Bieritz, K.-H.: Die Ordnung der Lese- und Predigtperikopen in den Deutschen Evangelischen Landeskirchen. In: *Liturgisches Jahrbuch* 1991 (41), 119–132. (itt 119. a továbbiakban: Bieritz, K.-H. 1991).

¹³ Bieritz, K.-H. 1991, 120.

¹⁴ Az Eisenachi Konferencián (1896) elhatározták a perikoparend revízióját. A határozatok alapján egy új, minden evangélikus egyházra egységesen érvényes olvasmányrendet szerkesztettek. Az óegyházi perikopákat kevés módosítással megtartották, és ezekhez csatoltak egy-egy további epistola ill., evangéliumsorozatot és egy ószövetési textusokat tartalmazó sorozatot. Uo., ld. még Kunze, Gerhard: *i. m.* 167.

¹⁵ *Lektionar für evangelisch-lutherischen Kirchen und Gemeinden*. Berlin 1953.

¹⁶ *Ordnung der Predigttexte*, Lutherisches Liturgische Konferenz Deutschland, Lutherisches Verlagshaus, Berlin 1958.

sorozat. A III–VI. sorozat ószövetségi igékkel váltakozó evangéliumi és epistolai igék sorozatából áll. Ezekhez hozzáillesztettek még egy zsoltár-sorozatot, marginális textusok sorozatát és egy *lectio continua* lehetőségét felkínáló sorozatot.¹⁷

1966-ban már az 1953–1958-as perikoparend revideálásán dolgoztak. Ennek szükségszerűségét az a tény adta, hogy az istentisztelet egyes olvasmányai között fennálló, már korábban is bírált összhanghiányt nem sikerült a perikoparendben feloldani. Ez a disszonancia főként abból adódott, hogy az 1952–1958-os rendben a különböző eredetre visszavezethető epistola és evangélium tartalmilag nem illeszkedett egymáshoz.

Az 1953–1958-as perikoparendnek felrótt hiányossága, hogy lényeges témák hiányoztak belőle (pl. a teremtés), ezzel szemben sok volt benne az ismétlődő textus. Mások azért tartották szükségesnek az olvasmányrend revízióját, mert szerintük sok textus nem felelt meg az olvasmányosság, érthetőség és prédikálhatóság elvének, valamint amiatt, hogy az 1953–1958-as perikoparendben több perikopa pontatlanul volt behatárolva.¹⁸

Az itt felsorakoztatott ellenvetések már az 1953–1958-os olvasmányrend elkészítésekor is elhangoztak, mégsem sikerült a perikoparend összeállításakor ezeket a feszültségeket feloldani. Ennek fő oka, hogy a lutheránus teológusok akkor is- és végül az 1966-ban elkezdődött revíziókor is – még mindig ragaszkodtak az óegyházi perikopákhoz, főként az ökumené ügye miatt, hiszen ezek az olvasmányok az egyház közös kincsét képezték, és kapcsolópontot jelentettek a római katolikus testvérek istentiszteleti gyakorlatával. A lutheránusok a Lutheránus Világszövetség Genfben összehívott tanácskozásán (1968) megfogalmazott *Genfi irányelvekben* az egyetemes evangélikus olvasmányrend megszerkesztését szorgalmazták. Az irányelvekben elhatározták, hogy:

„(az olvasmányrendnek) tartalmaznia kell egy lehetőség szerint három olvasmányból álló alapciklust, melyeket az Ószövetségből, a nem evangéliumi újszövetségi iratokból és az evangéliumokból vettek... Az alapciklus evangéliumi és epistolai sorozatának az óegyházi perikopákon kell alapulniuk. Ezek egy hosszú idő alatt kialakult rendet képeznek, ezekhez kötődik jelenleg is az evangélikus egyházak nagy része, és lutheránus jellegzetességükben az óegyházi év kialakítására nézve is fontos momentumokat tartalmaznak.”¹⁹

Alig küldték ki a revíziót végző bizottság tagjainak a megbízást, 1969-ben megjelent a II. Vatikáni Zsinat liturgiareformjának részét képező új római katolikus olvasmányrend, az *Ordo Lectionum Missæ*, ami az újszerű

¹⁷ Bieritz, K.-H. 1991, 120–122.

¹⁸ Uo. 122. Schade, Herwart von: Einführung. In: *Perikopenbuch zur Ordnung der Predigttexte*, Lutherisches Verlagshaus, Hamburg 1978, 7–11 (itt 7.).

¹⁹ Bieritz, K.-H. 1991, 123.

hároméves olvasmányciklusával teljesen más irányba vezette a perikoparend alakulását. A lutheránusok így tulajdonképpen hiába kötöttek mind- eddig kompromisszumot egy közös lutheránus-római katolikus liturgikus hagyományon alapuló olvasmányrend megőrzése érdekében.

Míg pl. az amerikai lutheránusok átvették az új római katolikus olvasmányrendet, a német lutheránusok végül megmaradtak az előre eltervezett irányvonalnál, és egy évtizedes munka eredményeként 1977-ben befejezték, majd 1978-ban kiadták a revideált hat évre felosztott perikoparendet.

A perikopareform alapelveit Friedrich Kalb a következőképpen foglalta össze.²⁰

1. A főolvasmányok (epistola, evangélium) tekintetében megtartják az évenként visszatérő sorozatot. A katolikus mintát követő hároméves ciklus csak elméletileg lenne nyomon követhető. Az istentisztelet alatt nem élhető át az olvasmányok összefüggése.

2. Nem egyszerűen egy olvasmányrendet szerkesztenek, hanem egy erre felépülő prédikációs alapigéket tartalmazó rendet is. Az 1958-as reformkor kialakítottak ugyan egy hatéves prédikációs alapigéket tartalmazó rendet is, de mivel ez nem a közben revideált olvasmányrendre (epistola és evangélium) támaszkodott, ezért alapos átszerkesztésre szorult.

3. Az epistola és evangélium mellett harmadik olvasmányként egy ószövetségi olvasmány lehetősége is adott kell hogy legyen.

4. Az óegyházi evangéliumokat, amennyiben lehet, meg kell tartani, többek között az évszázadok folyamán evangélikus istentiszteleti hagyománnyá nőtt „szabályozott egyházzenére” való tekintettel.²¹

5. Az epistola és az ószövetségi olvasmánynak összhangban kell állnia az evangéliummal.

6. A perikoparendben fellelhető ismétlődéseket meg kell szüntetni, illetve fontos igehelyeket, melyek addig hiányoztak az olvasmányrendből, fel kell venni a revideált rendbe.

7. A textusok – különösen az epistola és evangéliumi igék, melyeket olykor igemagyarázat nélkül olvasnak fel az istentiszteleten – meg kell [hogy] feleljenek az olvasmányosság, érthetőség és prédikálhatóság elveinek. Olyan textusok, melyek prédikáció nélkül nehezen érthetők, nem szerepelhetnek az epistola- és evangéliumsorozatokban (ezeket felolvassák ugyan évente, de csak minden hatodik évben hangzik el róluk igehirdetés), csak kimondottan a prédikált igék sorozatában.

Az igehirdetési alapigék hat évre vannak felosztva. Az evangéliumi igék az I., III. és V. év sorozatában találhatóak, a levelek, az Apostolok cselekedetei és a Jelenések könyve a II., IV. és VI. év sorozatában, az ószövetségi

²⁰ Kalb, Friedrich: *i. m.* 132–133.

²¹ Az egyes vasárnapokra és ünnepekre írt vokálszimfonikus művek, kantáták a nap evangéliumára támaszkodnak.

textusok pedig a III. és VI. sorozatokba vannak elosztva (az evangéliumi ill. episztolai igék között).

Az egyházi év felépítésében, mely advent 1. vasárnapjával kezdődik és az Örökkévalóság vagy Örök élet vasárnapjával zárul, megtartották a régi felosztást, a vasárnapok hagyományos számozását és neveit is. Minden évben egy-egy újabb, a soron következő sorozat alapján prédikálnak a lelkészek, tehát az első évben az I. sorozat (evangélium), második évben a II. sorozat (epistola), harmadik évben a III. sorozat stb. igéinek alapján. Ennek fő haszna, hogy az évenként felolvasásra kerülő epistolai és evangéliumi igék a rendszeres igehallgatók által jól ismert igehelyekké válhatnak. A hatéves igehirdetési ciklus pedig gazdagabb lehetőséget biztosít arra, hogy az egyház a Szentírás üzenetének gazdagságát az igehirdetéseiben feltárhassa és kibonthassa az igehallgató gyülekezetnek.

Az evangélium, ami egyben az I. prédikációs alapigéket tartalmazó sorozat, az egyes vasárnapok és ünnepnapok *rector* jellegű központi igéje, a proprium meghatározása szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír. Ehhez igazították a többi öt sorozat igéit, a hét vezérigéjét, a zsoltárt és az adott alkalomra javasolt éneket. Ezek között az igék ill., elemek között tehát igyekeztek az összhang (konszonancia) elvét érvényesíteni. A régi evangéliumi igéket csak jelentéktelen mértékben változtatták meg, ott ahol az igék nem feleltek meg az olvasmányosság, érthetőség és prédikálhatóság elveinek. Az epistolák sorozatát azonban az evangéliummal való értelmi egyezés érdekében lényegesen módosítani kellett. Bár a revideált perikoparendbe valóban felvettek több ószövetségi igét, ezek nem alkotnak egy külön sorozatot, hanem a III–IV. sorozatba vannak szétszórva beillesztve.²² Annak ellenére, hogy az 1978-as revízió után már évek óta sokféle kritika érte ezt a perikoparendet is, az 1999-ben kiadott új német evangélikus agenda, az *Evangelisches Gottesdienstbuch* átvette a revideált perikoparendet, megmaradt az egyházi év régi felosztásánál, a vasárnapi és ünnepi istentiszteletekre az ószövetségi textusok külön kiemelésével, az *Ordo Lectionum Missæ*-hez (OLM) hasonlóan lehetőséget biztosít akár három olvasmány – 1. Ószövetség, 2. Epistola, 3. Evangélium – felolvasására az istentiszteleten.²³

A revideált 1978-as perikoparend és az egyházi év változatlan, a régi hagyományt megőrző felosztását sok kritika érte főként amiatt, hogy nem sikerült a perikoparend szerkesztését szabályozó alapelvekben megfogalmazottakat érvényre juttatni. A perikoparend leggyakrabban említett hiányossága, hogy nem sikerült feloldania minden esetben az egyes vasárnapok olvasmányai között fennálló, már az Eisenachi Konferencián is nehezményezett disszonanciát, még mindig kevés ószövetségi textus található benne, illetve, hogy nem felel meg maradéktalanul a prédikálhatóság és

²² Bieritz, K.-H. 1991, 125.

²³ *Evangelisches Gottesdienstbuch*. Lutherisches Verlagshaus, Berlin 2003 (3. kiadás).

érthetőség elvének sem, hiszen a revízió után is akadnak nehezen érthető perikopák.

Másrészt az egyes perikopák behatárolásának helyessége is kérdéses bizonyos esetekben. Valóban elgondolkodtató ellenvetés a olvasmányrenddel szemben, hogy a váltakozó ünnepek miatt, vannak olyan vasárnapok (a vízkereszti időben, illetve a Szentháromság utáni vasárnapok között), amelyek bizonyos években kimaradnak, és a valóságban csak nagyon ritkán kerülnek sorra, ami azt jelenti, hogy az arra a vasárnapra előírt olvasmányok csak elvben kerülnek évenként felolvasásra. Valójában hasonló kifogásokat emeltek korábban az 1953–1958-as perikoparend ellen is. Ez azzal magyarázható, hogy az 1977-es revíziókor igyekeztek ugyan az előző perikoparendben észlelt hiányosságokat feloldani, mégis bizonyos esetekben egy-egy igéhez való ragaszkodás, az igének a liturgikus hagyományba való évszázados meggyökerezése miatt nem változtattak rajta sokat. Másrészt bizonyos esetekben az ismétléseket azért nem oldották fel, mert az adott perikopának két különböző vasárnapon más-más a homiletikuma, s emiatt nem nevezhető mégsem ismétlődésnek.

Az évek során újabb kifogás a revideált evangélikus olvasmányrenddel szemben, hogy – a lényeges témákat között – a nőkről szóló textusok csak elenyésző számban kaptak benne helyet. Válaszképpen megjelentek az ún. feminista perikoparendek. A napjainkig zajló szakmai vita jellegzetes véleménykülönbségeit Wolfgang Ratzmann két neves liturgikus kritikájával szemléltette.²⁴ Az egyik oldalon Peter Cornehl említi, aki elmarasztalja a teljes, „hézagmentes *De tempore*” átmentését, mivel nyilvánvaló összefüggést lát sokak egyháztól való elidegenedése és az egyház világtól való elszigetelődése, valamint az istentiszteleteken felolvasott és/vagy prédikált nehezen érthető textusok és az azokban megjelenített mára teljesen idegen történelmi helyzetek között. Ezeket a hiányosságokat feloldandó, Cornehl egy olyan, az OLM 1969 rendszeréhez hasonló olvasmányrend megszerkesztését támogatná, mely a régi rend szerkezetének részeit részben elvetné, részben újraszervezné, új textusok és témák bevezetése mellett a gyülekezeti lelkészeknek egyben szabad teret biztosítana bizonyos kazuisztikus helyzeteknek megfelelő egyéni döntésekre, pl. prédikációsorozatok, lectio continua sorozatok követésére.

A másik oldalon az egyházi év jelenlegi felosztása mellett szállt síkra Karl-Heinrich Bieritz, aki örömmel fogadta, hogy a 2000-ben megjelent *Evangelisches Gottesdienstbuch* megmaradt az 1978-as perikopareform idején is megőrzött egyházi év szerkezeténél. Szerinte az egyházat nem annyira a világtól való elszigetelődés fenyegeti, hanem ellenkezőleg, az a tendencia, hogy az egyház egyre inkább a társadalom által diktált mintákhoz

²⁴ Ratzmann, Wolfgang: Das Kirchenjahr mit seinen Perikopen – nach der kirchlichen Strukturreform. In: *Aufbrüche in Kirchenjahr und Liturgik. Arbeitsstelle Gottesdienst* 2003 (17)/3, 16–24. (itt 17.).

igazodik, ezeknek akar megfelelni, s ezáltal elveszíti hitének sajátos tartalmát és annak kifejezési formáit.²⁵

Bár a VELKD perikoparendet minden lutheránus egyház közös olvasmányrendjeként képzelték el, az olvasmányrend mégsem töltötte be ezt a szerepet. Egyrészt azért, mert a megjelenéséig már több egyház átvette az OLM-t vagy annak egy módosított protestáns változatát. Legjelentősebb ezek között a 1983-ban a *North American Consultation on Common Text* (CCT) által megjelentetett az OLM-en alapuló *Common Lectionary* (CL) olvasmányrendje, majd annak többszöri átdolgozás után 1992-ben megjelent revideált kiadása, a széles körű elterjedésének köszönhetően ökumenikus olvasmány rendként emlegetett *Revised Common Lectionary* (RCL).²⁶

Az 1978-as evangélikus perikoparend másrészt azért nem válhatott egyetemesen bevezetett lutheránus renddé, mert egyes egyházak egymás után jelentették meg saját olvasmányrendjeiket. Itt meg kell említeni az 1967-ben az önálló ökumenikus Joint Liturgical Group (JLG – 1963-ban alakult) által Angliában kiadott két évre felosztott olvasmányrendet, melyet pl. A Church of England vett fel az *Alternative Service Book* liturgikus könyvébe. 1990-ben a JLG kiadott egy újabb *Four Year Lectionary* (FYL) rendet, amelyet 1992-től vezettek volna be.²⁷

Külön vonalat képviselnek a skandináv egyházak, akik a 20. századtól saját perikoparendet vezettek be.²⁸ Hollandiában, 1998-ban kiadtak egy új istentiszteleti rend javaslatot, amit az időközben egy egyházszervezetben egyesült református és evangélikus egyház jelentetett meg.²⁹

2.2. A római mise olvasmányai a II. Vatikáni Zsinat után – *Ordo Lectionum Missæ* (1969)

Mialatt az evangélikus egyházak a genfi elvek alapján szerkesztett új perikoparendet a megjelentetésre készítették elő, 1969. november 3-án, advent első vasárnapján, a Római Egyház 1964. január 31-én megalakult Liturgikus Konstitúció Végrehajtó Tanácsa (*Consilium ad exsequendam*

²⁵ Uo. Bieritz, K.-H.: *Das neue Gottesdienstbuch. Funktion und Strukturen*. In: Jörg Neijenhuis (szerk.): *Erneuerte Agende im Jahr 2000?* Leipzig 1998, 22–34. (itt 25.).

²⁶ *Lutheran Book of Worship*. Ministers Desk Edition, 1978. <http://www.englishtexts.org/was.html> (megnyitva 2009. máj. 5.).

²⁷ Tudomásom szerint mégsem használják sehol ezt a rendet. A Church of England és a Metodista Egyház közben áttért az OLM használatára.

²⁸ A Dán, Svéd és Finn Egyház egy hároméves olvasmányrendet dolgozott ki, amely azonban egyik sorozatában megőrizte az óegyházi olvasmányokat is. Bieritz K.-H. 1991, 122–123.

²⁹ *Dienstboek een proeve. Schrift, Maaltijd, Gebed*. Uitgeverij Boekencentrum Zoetermeer 1998. Ebben a liturgikus könyvben négy olvasmányrend található: egy egyéves lutheránus (mely az óegyházi perikopákon alapul), a RCL jelentősen átdolgozott változata (ún. ökumenikus rend), egy kilencéves ciklus (a teljes Biblia végigolvasása és magyarázása), és egy hároméves Tóra-olvasmányrend (a Tóra és a Zsoltárok könyvéből válogatott igékkel).

Constitutionem de sacra liturgica) 39 munkacsoportjának hosszadalmas munkája eredményeként a II. Vatikáni Zsinat liturgiai reformjainak elve-ihöz igazodó teljesen új rendszert követő olvasmányrend látott napvilágot, az *Ordo Lectionum Missæ*. Az új rendet, mint a Római Miskönyv részét, 1969. április 3-án VI. Pál Pápa a „Missale Romanum” Apostoli Konstitúcióban hagyta jóvá, s ugyanazon év november 3-án, advent első vasárnapján lépett érvénybe a Római Katolikus Egyházban. Bár a szerkesztők szándéka szerint mind az evangélikus, mind pedig a katolikus átdolgozott perikoparendnek az egyház egységének erősítését kellett volna munkálnia (ebből a megfontolásból maradtak meg az evangélikus rendben az óegyházi epistolák és evangéliumok), végül a két rend határozottan más irányba fejlődött.

Az átdolgozott olvasmányrendnek a Liturgikus Konstitúció³⁰ alapelveivel összecsengő célját VI. Pál pápa így foglalta össze:

„Mindez azt a célt szolgálja, hogy egyre inkább feltámadjon a hívőkben az éhség az Isten ígérére. Ez az éhség – láthatóan – a Szentlélek vezetése alatt az Egyház teljes egysége felé való haladásra készíti az Újszövetség népét. Nagyon bízunk abban, hogy – miután ez a rendezés megtörtént – mind a papság, mind a hívek szentebbül készítik fel lelküket az Úr vacsorájára és napról napra jobban táplálkoznak is az Úr ígérével a Szentírás mélyebb átélkedése által. Mindebből következik végül, hogy – a II. Vatikáni Zsinat buzdítása szerint – ki-ki úgy tekintse a Szentírást, mint a lelki élet örök kútforrását, mint a keresztény hitoktatás fő anyagát és mint a bármilyen fokú teológiai oktatás velejét.”³¹

A liturgiareformnak az olvasmányrend alapelveiben felismerhető előírásait négy kérdéskör köré csoportosíthatjuk. Az új perikoparendnek egyrészt azt a célt kell szolgálnia, hogy egy meghatározott időn belül a Szentírásnak, az addigi renchez képest sokkal nagyobb része, a legjelentősebb szakaszai mindenképpen kerüljenek felolvasásra az istentiszteleteken (LK 35,51).

Másrészt az egyes olvasmányok kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy azok megfeleljenek a jelenkor pasztorális kihívásainak. Ennek érdekében, hogy az istentiszteleten részt vevő hívek könnyen megérthessék és megjegyezhessek az igék tartalmát, az indokolatlanul hosszú perikopákat lerövidítették. Ugyanebből a megfontolásból, a vasárnapok és a főünnepok olvasmányai közül igyekeztek kiküszöbölni a valóban nehezen érthető

³⁰ *Sacrosanctum Concilium. Konstitúció a Szent Liturgiáról* (II. Vatikáni Zsinat). In: <http://www.liturgia.hu/dokumentumok/> (megnyitva 2007. ápr. 12.; a továbbiakban: LK).

³¹ „Missale Romanum” kezdetű Apostoli Konstitúció. A II. Vatikáni Zsinat határozata alapján megújított Miskönyv közzétételéről. In: *Miskönyv. A Magyar Katolikus Püspöki Kar megbízásából a hivatalos vatikáni kiadás alapján készült fordítás. Az Apostoli Szent Szék Könyvkiadója, Budapest 1991, 15–19. (itt 18.).*

textusokat, hiszen az istentiszteleten nem minden felolvasott textusról hallhatnak a hívek magyarázatot.

Harmadsorban az új perikoparend megszerkesztésekor szem előtt kellett tartani, hogy a reformok ellenére a liturgikus hagyománynak bizonyos folytonosságot biztosítsanak.

A zsinat továbbá előírta, hogy „a szent cselekményekben gazdagabbá, változatosabbá és alkalmasabbá kell tenni a Szentírás olvasását”.³²

A perikoparend átdolgozásához hozzátartozott az egyházi (liturgikus) év átszervezése is (1. melléklet), melynek alapja és magja a húsvéti misztérium, a krisztusi megváltás ünneplése, az Úr napja.³³ Az OLM nem különböztet meg vízkereszt utáni és pünkösd utáni vasárnapokat, hanem azokat az egy egységet alkotó 33–34 hétből álló évközi idő vasárnapjai közé sorolja (per Annum).³⁴ Ez a módosítás húsvét évenként változó időpontjából adódó nehézségeket volt hivatott feloldani, azaz megszüntetni a húsvét időpontjától függő vízkereszt utáni vasárnapok, illetve pünkösd utáni vasárnapok számának váltakozását. A vízkereszt utáni hétfővel kezdődő évközi időre eső vasárnapok olvasmányrendjét böjt első vasárnapjáig követik, a saját olvasmányrenddel rendelkező böjti és húsvéti időre azt megszakítják, majd pünkösd utáni vasárnap azon az évközi vasárnapjának az olvasmányrendjével folytatják, ahol böjt első vasárnapja előtt abbahagyták. Ezzel a módszerrel nem kellett olyan vasárnapoknak is olvasmányrendet kialakítani, melyek bizonyos években kimaradnak. A sajátos jellegű vasárnapok és ünnepek olvasmányainak témáját a krisztusi megváltás misztériumának ünneplése határozza meg, ezzel szemben az évközi időnek nincsen egységes témája.³⁵

A perikoparend első részében a vasárnapi és ünnepi olvasmányrendet, a második részében a köznapokra, szentek ünnepeire, rituális és votivmisékre, valamint különféle alkalmakra szerkesztett olvasmányrendet tartalmazza.

A vasárnapi és ünnepi olvasmányok rendjében a legszembetűnőbb változtatás, hogy az olvasmányok az addigi évenkénti ismétlődés helyét, hároméves ciklusba rendeződnek. Minden évet egy-egy szinoptikus evangélium fémjelez: az „A” évben Máté, a „B” évben Márk,³⁶ valamint a „C” évben Lukács evangéliuma kerül felolvasásra. János evangéliuma évente nagyböjt és húsvét olvasmányaiban kapott helyett.

A reform előtti olvasmányrenddel ellentétben, melyben minden vasárnapra és ünnepre két olvasmány volt előírva, az új rendben minden

³² LK 35/1.

³³ LK 106. Várnagy, Antal: *Liturgika*. Lämpás Kiadó, Abaliget 1993, 364.

³⁴ Várnagy Antal: *i. m.* 424.

³⁵ LK 107–108.; Várnagy Antal: *i. m.* 425.

³⁶ Mivel Márk evangéliuma rövidebb terjedelmű a többi szinoptikus evangéliumhoz képest, öt vasárnap olvasmányrendjébe (17–21. évközi vasárnap) János evangéliumából (Jn 6) vett perikopákat illesztettek be. Wiéner, Claude: *The Roman Catholic Eucharistic Lectionary*. In: *Studia Liturgica* 1991 (21), 9.

alkalomra *három olvasmány* szerepel:³⁷ egy ószövetségi olvasmány (amelyet a húsvéti időben az Apostolok cselekedeteiről írott könyvből vett perikopák váltanak fel), egy epistolai ige (ide tartoznak az újszövetségi levelek és a Jelenések könyve), valamint egy evangéliumi ige (az A, B, C év szerint). Az olvasmányok egymásutánisága (ószövetség, apostolok, evangélium) a hagyományos jövendülés (ÓSz) – beteljesülés (Úsz) sémát követi, melyben az evangéliumnak kiemelt szerepe van.

Ugyanakkor az OLM általános bevezetője szerint a hármas olvasmány-rendszert egyrészt az indokolja, hogy ennek a szerkesztési elvnek köszönhetően kifejezésre jut az Ó- és Újszövetség és az üdvtörténet egysége, másrészt pedig az megfelel egy korábbi, a keleti egyházban is elterjedt szokásnak.³⁸ Az egyes olvasmányok három elv, a *lectio semicontinua* (megközelítően folyamatos olvasás), *lectio selecta* (szelektív olvasás) és a *harmonisatio ex themate* (tartalmi egybehangolás) egyike szerint rendeződnek, attól függően, hogy az egyházi év adott időszaka jellegének melyik elv felel meg leginkább.³⁹ Az ószövetségi perikopákat a *lectio selecta* elve alapján az evangélium témájához igazították. Ezzel szemben az epistolák a *lectio semicontinua* szerint rendeződnek, a húsvéti időben és karácsonykor Péter és János levelei, az évközi vasárnapokon a páli levelek és János leveleiből vett igékből.⁴⁰

Az OLM a régi olvasmányrendhez képest gazdagabb anyagával, annak tudatosabb szerkesztésével vitathatatlan előrelépést jelentett a római liturgia történetében. Az olvasmányrend talán legnagyobb értéke, hogy méltó helyet kaptak benne az ószövetségi olvasmányok, és hogy szándékának megfelelően valóban felolvasásra kerül a Szentírás nagy része. Az Ószövetségből 171 perikopa kapott helyett benne, melyből 43 a Pentateukhosból, 43 a történeti könyvekből, 84 a próféták könyveiből (legtöbb, 40 Ézsaiás könyvéből). Az epistolai olvasmányok között a Páli levelek mindegyike megtalálható a rendben, valamint a katolikus levelekből Jakab, Péter első és János első leveléből a *lectio semicontinua* elve szerint válogatott szakaszok.⁴¹

Érdemei ellenére, ennek a perikoparendnek sem sikerült teljes mértékben az alapelvekben megfogalmazottakat megvalósítani. A legtöbb kritikát az ószövetségi textusok kiválasztásával, a három olvasmány egymáshoz való

³⁷ A misekönyv az olvasmány megjelölést csak az első két olvasmányra, az ószövetségire és a levelekre, illetve a Jelenések könyvéből vett lekiókra használja, az evangéliumra nem.

³⁸ *Die Leseordnung für die Messfeier. Band I: Sonn- und Festtage.* Herausgegeben und übersetzt von den Liturgischen Instituten in Salzburg, Trier und Zürich. Paulinus-Verlag Trier, 1969 (a ovábbiakban: OLM) 15.

³⁹ Így a főünnepeken és a sajátos jellegű időszakokban a tartalmi egybehangolás elve, az évközi vasárnapokon a *lectio semicontinua* elve érvényesül. Várnagy Antal: *i. m.* 251. OLM 17.

⁴⁰ OLM 49.

⁴¹ Wiéner, Claude: The Roman Catholic Eucharistic Lectionary. In: *Studia Liturgica* 1991 (21), 11–12.

viszonyával és az egyházi év új felosztásával kapcsolatosan fogalmazták meg. Mivel az ószövetségi textusokat az evangéliumhoz igazodva a tartalmi megfelelés elve alapján választották ki, így az olvasmányrendbe csak azok az ószövetségi szakaszok kerülhettek be, melyek közel állnak az evangéliumhoz, mintha csupán annak szemléltetésére szolgálnának.

Ugyanakkor kérdéses, hogy ószövetségi perikopa valóban elősegíti-e minden evangéliumhoz társított az evangélium könnyebb megértését. Nehezen értelmezhető a második olvasmány, az epistolai igék szerepe az istentiszteleten, hiszen ezek a megközelítően folyamatos olvasás elve szerint rendeződnek, s így nincs közvetlen kapcsolat köztük és a többi felolvasásra kerülő olvasmány között.

Az egyházi év új felosztásának legszembevetőbb változása, hogy a hagyományosan teljesen különböző jellegű Epiphania utáni és a Szentháromság ünnepe utáni per Annum időszak az új beosztás szerint elvesztette korábbi jellegét, és a két idő úgymond hasonló jelleget kapott. Az olvasmányrend ott folytatódik Szentháromság utáni időben, ahol az a böjti idő előtt abbamaradt.⁴² Azt az engedményt is bíráló érte, hogy vízkereszt és mennybemenetel ünnepe áthelyezhető ad libitum vasárnapra, valamint hogy más ünnepek új elhelyezését sem látták indokoltnak vagy helyesnek.⁴³ Az olvasmányrend rendszerét az alábbi táblázat szemlélteti.⁴⁴

	<i>A. év</i> Mt evangéliuma	<i>B. év</i> Mk evangéliuma	<i>C. év</i> Lk evangéliuma
1. Olvasmány	Ószövetségi olvasmány (az evangéliumhoz illeszkedik)	Ószövetségi olvasmány (az evangéliumhoz illeszkedik)	Ószövetségi olvasmány (az evangéliumhoz illeszkedik)
	<i>Húsvéti időben (nagyböjt és húsvét): ósz-i olvasmány helyett Jn evangéliuma.</i>		
2. Olvasmány	Epistola	Epistola	Epistola
Evangélium	Evangélium <i>Mt evangéliumából</i>	Evangélium <i>Mk evangéliumából</i>	Evangélium <i>Lk evangéliumából</i>
	<i>Húsvéti időben (nagyböjt és húsvét): Evangélium Jn ev-ből.</i>		

A német evangélikus perikoparend és az OLM szerkezetében megmutatókozó különbségek az egyházi év felosztásában is megfigyelhetők. Ezek a látszólag kis eltérések valójában jelentős hangsúlyeltolódások az egyes

⁴² Dobszay László: A hároméves perikopa-rendszer és az új kalendárium gyengeségei. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 5 (2003), 37–62 (itt 48–49.).

⁴³ Uo. 58–61.

⁴⁴ A táblázat: Bieritz, K.-H.: *Liturgik*. Walter de Gruyter, Berlin – New York 2004, 529.

szakaszok teológiai megítélésében. A függelékben csatolt táblázat segít eligazodni az egyházi év német lutheránus és a II. Vatikáni Zsinat utáni római katolikus felosztásában.⁴⁵

Amint láthattuk, az elmúlt évtizedekben a liturgiai reformtörekvések szerkesztésének része volt az olvasmányrend reformálása is. A két részletesen bemutatott olvasmányrend egyike sem oldotta meg teljes mértékben a korábbi olvasmányrendekben kifogásolt, a reformokhoz vezető gondokat. A nehézség abból adódik, hogy valóban nem egyszerű az igéket úgy összeválogatni, hogy a Szentírás egy adott cikluson belül (egy, két, három vagy hat éven belül) a lehető legrészletesebben felolvasásra kerüljön az istentiszteleteken, az igék megfeleljenek az érthetőség, prédikálhatóság elvének, ugyanakkor sikerüljön megoldani egy adott vasárnap olvasmányai között a tartalmi összhangot úgy, hogy közben az egymást követő vasárnapok között is megvalósuljon egy bizonyos folytonossági kapcsolat.

Az újabb megoldásokat a hagyományos teológiai elemzéssel és a modern empirikus kutatás módszereivel keresik. Az előző perikoparendeket ért bírálatok között gyakran elhangzott, hogy azok szerkesztésekor egyoldalúan érvényesült biblikusok vagy mások szerint hagyományhoz görcsösen ragaszkodó liturgikusok akarata. Ebből a szempontból mindenképpen biztató, hogy a német perikoparevizíót előkészítő tudományos ülésszakon egyaránt részt vesznek rendszeres teológusok, biblikusok és gyakorlati teológusok, akik mindannyian gyakorló lelkészként is ismerik, használták a jelenleg érvényben lévő perikoparendet. Így reménykedhetünk abban, hogy bármilyen irányba haladjon a reform, a reformot végző teológusok számolnak az Igének az istentiszteleten betöltött teológiai jelentésével, szerepével: az Ige nem csupán felolvasás, tanítás, hanem benne a feltámadott Krisztus valóságos jelenlétében maga Isten jön a gyülekezethez.

A cél végső soron nem az, hogy megszülessen egy önmagában értékes, minden tekintetben megfelelő, minden elvárásnak eleget tevő, kifogástalan olvasmányrend, hanem hogy egyházainkban alkalomról alkalomra legyen valóban *gazdagon megterítve az Ige asztala*. Ehhez nem elégséges egy jó perikoparend, vagy egy átszerkesztett egyházi év, hanem a gyülekezetekben megvalósuló bibliai alapon álló, szakmai felkészültségről tanúskodó és mindenekelőtt az istentiszteleten az Ige primátusát valló hitből fakadó élő evangéliumhirdetés. Milyen új olvasmányrend alapján történik majd ez a szolgálat a jelenlegi német evangélikus perikoparendet használó egyházakban? Ezt kíváncsian várjuk.

⁴⁵ A táblázat: Bieritz, K.-H.: *Das Kirchenjahr. Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart*. Verlag C. H. Beck, München 1994, 53–55.

Melléklet

Az egyházi év a német lutheránus és a II. Vatikáni Zsinat utáni római katolikus felosztás szerint.

<i>Az evangélikus egyházi év (perikoparend)</i>	<i>A római katolikus egyházi év</i>
Adventi idő Advent 1–4. vasárnapja.	Advent Advent 1–4. vasárnapja
Karácsony Karácsony este Karácsony éjszakája Karácsony 1–2. napja Karácsony utáni 1. vasárnap Óév estéje Újév napja (Krisztus körülmetélésének és névadásának ünnepe) Karácsony utáni 2. vasárnap (Újév utáni vasárnap) Vízkereszt ünnepe (Epifánia: az Úr megjelenésének ünnepe)	Karácsonyi idő Az Úr születésének ünnepe (dec. 25.) Karácsony nyolcadának vasárnapja (A szent család ünnepe) Karácsony nyolcada Isten anyja ünnepe (1.1.) Karácsony utáni 2. vasárnap (Az Úr megjelenésének ünnepe, jan. 6.)
Vízkereszt utáni vasárnapok Vízkereszt utáni 1–5. vasárnap Vízkereszt utáni utolsó vasárnap (Az Úr megdicsőülése)	Vízkereszt (jan. 6.) utáni vasárnap
Átmeneti idő (böjt elő) Septuagesimae/Hetvened vasárnap (Böjt előtti 3. vasárnap) Sexagesimae/hatvanad vasárnap (Böjt előtti 2. vasárnap) Estomihi/Ötvened vasárnap (Böjt előtti vasárnap)	Az egyházi év szerinti vasárnapok
Böjt (Passiói idő) Hamvazószerda Böjt 1–5. vas. (Invocavit, Reminiscere, Okuli, Laetare, Judika) Böjt 6. vas./Virágvasárnap Nagycsütörtök Nagypéntek Nagyszombat	Böjti idő (Húsvéti bűnbánati idő) Hamvazószerda Böjt 1-5. vas. Nagyhét (szent hét) Virágvasárnap Triduum sacrum: Nagycsütörtök/Zöldcsütörtök Utolsó vacsora mise Nagypéntek Nagyszombat

Húsvét ünnepe és a húsvéti örömidő Húsvét vasárnapja Húsvét hétfő (2. napja)	Húsvéti idő Húsvét vasárnapja Húsvét éjjeli mise Húsvéti mise Húsvét hétfő Húsvét 2–6. vasárnap
Húsvét utáni 1–5. vasárnap (Quasimodogeniti, Misericordias Domini, Jubilate, Kantate, Rogate) Mennybemenetel ünnepe (áldozócsütörtök) Húsvét utáni 6. vasárnap (Exaudi)	Mennybemenetel ünnepe Húsvét 7. vasárnap
Pünkösd Pünkösd ünnepe Pünkösdhétfő (2. napja) Szentháromság ünnepe (Trinitatis)	Pünkösd Pünkösd szombatja Pünkösd napja Pünkösdhétfő Szentháromság vasárnapja
Szentháromság utáni vasárnapok (Ünneptelen félév) Szentháromság utáni 1–24. vasárnap Az egyházi év utolsó előtti vasárnapját megelőző vasárnap (ítélet) Az egyházi év utolsó előtti vasárnapja (reménység). Az egyházi év utolsó vasárnapja (Örökkévalóság vasárnapja)	Egyházi év szerinti vasárnapok 4–31. vasárnap Egyházi év 32. vasárnapja Egyházi év 33. vasárnapja Egyházi év 34. vasárnapja: Krisztus Király vasárnap

Felhasznált irodalom

- Bieritz, Karl-Heinrich: Die Ordnung der Lese- und Predigtperikopen in den Deutschen Evangelischen Landeskirchen. In: *Liturgisches Jahrbuch*. 1991 (41), 119–132.
- Bieritz, Karl-Heinrich: Lesungen. In: Schmidt-Lauber, Hans-Christoph – Seitz, Manfred (szerk.). *Der Gottesdienst. Grundlagen und Predigthilfen zu den liturgischen Stücken*. Calver Verlag Stuttgart 1992, 106–116.
- Bieritz, Karl-Heinrich: Das neue Gottesdienstbuch. Funktion und Strukturen. In: Jörg Neijenhuis (szerk.): *Erneuerte Agende im Jahr 2000?* Leipzig 1998, 22–34. (itt 25).
- Bieritz, Karl-Heinrich: *Das Kirchenjahr. Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart*. Verlag C. H. Beck, München 1994.
- Bieritz, Karl-Heinrich: *Liturgik*. Walter de Gruyter, Berlin 2004.
- Bieritz, Karl-Heinrich: Auf dass die Stimme Gottes nicht vertsumme... Perikopenordnung in postmoderner Zeit. In: *Perikopenordnung in der Diskussion. Arbeitsstelle Gottesdienst* 2004 (18)/2, 4–25.
- Bloth, Peter C.: Die Perikopen. In: Schmidt-Lauber, Hans-Christoph.- Meyer-Blanck, Michael-Bieritz, Karl-Heinrich (szerk.): *Handbuch der Liturgik. Liturgiewissenschaft in Theologie und Praxis der Kirche*. (3. bővített és átdolgozott kiadás.) Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2003, 720–730.

- Die Leseordnung für die Messfeier. Band I: Sonn- und Festtage.* Herausgegeben und übersetzt von den Liturgischen Instituten in Salzburg, Trier und Zürich. Paulinus-Verlag, Trier 1969.
- Dienstboek een proeve. Schrift, Maaltijd, Gebed.* Uitgeverij Boekencentrum Zoetermeer 1998.
- Dobszay László: A hároméves perikopa-rendszer és az új kalendárium gyengeségei. In: *Studia Theologica Transsylvaniae* 5 (2003), 37–62.
- Ehrensprenger, Alfred: *Die Lesungen-Perikopen, Bahnlesung, Lectio continua.* http://www.liturgiekommission.ch/Orientierung/II_G_03_Lesungen.pdf. 1–14. (itt 6.).
- Evangelisches Gottesdienstbuch.* Lutherisches Verlagshaus, Berlin 2003 (3. Auflage).
- Fekete Csaba: Kálvin és a preikoparend. In: *Magyar Egyházzene* XVI (2008/2009)/3, 349–358.
- Herwart von Schade: Einführung. In: *Perikopenbuch zur Ordnung der Predigttexte,* Hamburg 1978.
- Kalb, Friedrich: *Grundriss der Liturgik. Eine Einführung in die Geschichte, Grundsätze und Ordnungen des lutherischen Gottesdienstes.* (2. átdolgozott kiadás), Evangelischer Presseverband für Bayern, München 1985, 132–133.
- Kunze, Gerhard: Die Lesungen. In: *Leiturgia. Handbuch des evangelischen Gottesdienstes. Band II. Gestalt und Formen des Evangelischen Gottesdienstes. I. Der Hauptgottesdienst.* Johannes Stauda-Verlag, Kassel 1955, 87–180.
- Közvéleménykutatás VELKD: <http://www.uni-leipzig.de/~prtheol/relsoz/perikopen/index.htm>. (Megnyitva 2010. márc. 21.)
- Lektionar für evangelisch-lutherischen Kirchen und Gemeinden,* Berlin 1953.
- Lutheran Book of Worship,* Ministers Desk Edition, 1978; [-http://www.englishtexts.org/was.html](http://www.englishtexts.org/was.html).
- Luther Márton: A német mise és az istentisztelet rendje (1526). In: Paulik János: *Dr. Luther Márton egyházszerzői iratai. IV,* Wigand F. Könyvnyomdája, Pozsony 1908, 433–458.
- „Missale Romanum” kezdetű Apostoli Konstitúció. A II. Vatikáni Zsinat határozata alapján megújított Misekönyv közzétételéről. In: *Misekönyv. A Magyar Katolikus Püspöki Kar megbízásából a hivatalos vatikáni kiadás alapján készült fordítás.* Az Apostoli Szent Szék Könyvkiadója, Budapest 1991, 15–19.
- Ordnung der Predigttexte.* Lutherisches Liturgische Konferenz Deutschland (szerk.) Lutherisches Verlagshaus, Berlin 1958.
- Sacrosanctum Concilium. Konstitúció a Szent Liturgiáról* (II. Vatikáni Zsinat). In: <http://www.liturgia.hu/dokumentumok/>.
- Schade, Herwart von: Einführung. In: *Perikopenbuch zur Ordnung der Predigttexte,* Lutherisches Verlagshaus, Hamburg 1978, 7–11.
- Schultz, Frieder: Reform mit Weitblick. Perikopenordnungen hier und andernorts. In: *Perikopenordnung in der Diskussion. Arbeitsstelle Gottesdienst* 2004 (18)/2, 35–45.
- Várnagy Antal: *Liturgika.* Lámpás Kiadó, Abaliget 1993.
- Wiéner, Claude: The Roman Catholic Eucharistic Lectionary. In: *Studia Liturgica* 1991 (21), 2–13.